

Üç Dinin Tarihi: Yahudilik - Hıristiyanlık - İslâm

History of Three Religions: Judaism - Christianity - Islam

• Mehmet DERİ^a

^aRağbet Yayınları,
İstanbul, Türkiye

Received: 09.05.2023
Accepted: 15.05.2023
Available online: 31.08.2023

Correspondence:
Mehmet DERİ
Rağbet Yayınları,
İstanbul, Türkiye
mehmet.deri@gmail.com

Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi: Yahudilik - Hıristiyanlık - İslâm*, Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2020, 704 sayfa.

ÖZ Üç semavî din olan İslâm-Yahudilik-Hıristiyanlığın tarihi ve bu dinlerin birbirleriyle çeşitli açılardan mukayesesi üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'ın kaleme almış olduğu "*Üç Dinin Tarihi: Yahudilik - Hıristiyanlık - İslâm*" başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada günümüzde bu üç dine sahip olan toplumlarda hâkim olan din anlayışının, salt Tanrı dininden ziyade onların yorumlanmış şekilleri olduğu ve bu ayrımı yapabilmek için önce kitaplardaki dini bilmek gerektiği ifade edilmekte; dinlerin kendilerini anlatmasıyla, her dinin bilginlerinin kendi dinlerini anlatmalarının ayrı ayrı ele alınması gerektiği belirtilmekte; üç din, kutsal kitaplarının içerikleri doğrultusunda ele alınarak yeri geldiğinde de kitaplarda olmayan yorumsal anlayışlarla incelenmektedir. Alanında konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olan çalışmada; konular bütüncül ve sistematik bir şekilde incelenmiştir. Çalışma; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ı konu alan Dinler Tarihi ile ilgili diğer çalışmalardan hem yöntem hem de içerik açısından farklı olması, yazarının akıcı üslubu, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalara ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağıdır.

Anahtar Kelimeler: İslâm; Yahudilik; Hıristiyanlık; Dinler Tarihi; Kutsal Kitaplar

ABSTRACT The number of academic studies on the history of the three Abrahamic religions, Islam-Judaism-Christianity, and the comparison of these religions with each other in various aspects has been increasing in recent years. One of these studies is Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar's work titled "*History of Three Religions: Judaism - Christianity - Islam*." In this study, it is stated that the dominant understanding of religion in the societies that have these three religions today is their interpreted forms rather than the religion of God alone, and in order to make this distinction, it is necessary to know the religion in the books first; it is stated that the religions themselves and the scholars of each religion should be handled separately; the three religions are examined in line with the contents of their holy books and, when necessary, with interpretative understandings that are not in the books. In the study, which was prepared with a rich academic literature by using the basic sources in the field; the subjects were examined in a holistic and systematic manner. The study is an important reference source for researchers interested in the subject because it is different from other studies on the History of Religions on Judaism, Christianity and Islam in terms of both method and content, the fluent style of the author, and the fact that it provides a serious literature contribution to the academic researches to be carried out in its field.

Dinler Tarihi denilince, genellikle tarihin en eski dinlerinden günümüze kadar gelen dinlerin incelenmesi anlaşılrsa da, bir veya birkaç din de Dinler Tarihi'nin konusu olabilir. Bu sebeple, geçmişte olduğu gibi bugün de insana ve topluma dolaylı ya da doğrudan büyük etkisi olan Yahudiliğin, Hıristiyanlığın, İslâm dininin tarihini bilmek, din kurumunu ve sistemini anlamak açısından da yararlı olacaktır. Çünkü bu üç din, uzun tarihî süreçte bazen ayrı bazen ise iç içe geçmiş tek bir din gibi varlığını koruyagelmiştir.

Eserde; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dini, Dinler Tarihi disiplini açısından ele alınmakta; bu üç dinin kaynakları, kurumsal kimlikleri, peygamberleri, iman ilkeleri, ibadetleri, mezhepleri, kutsal günleri ve bayramları, bu üç dinin birbirlerine ve diğer dinlere bakışı konuları incelenmekte, bu üç din; kaynakları, inanç ve ibadetleri, din felsefesi açısından ele alınıp mukayese edilmekte ve birtakım bulgulara ulaşılmaktadır.

Yazara göre; “Dinler Tarihi’ni öğrenmek, dinleri daha iyi ve doğru anlamak açısından olduğu kadar dünya barışı için de gereklidir. Dinler Tarihi, sadece dinler açısından değil, insanların ve ulusların birbirleriyle müspet veya menfi ilişkilerinin arttığı çağımızda başta siyasî, ekonomik ve toplumsal açılardan da önemlidir. Dinleri ve tarihlerini bilmek adeta bir zorunluluktur. Çünkü dinler, din olarak insanın vicdanında, camilerde, kiliselerde veya sinagoglarda kalmamakta; sokaklara taşmakta, siyasetleri belirlemekte, laiklik ve demokrasi ile uzlaştırılmakta veya zıtlştırılmaktadır. Bu ve benzeri birçok nedenden dolayı, geçmişte olduğu gibi bugün de dünyanın her yerinde din sürekli gündemdedir.” (s. 14)

Eser; giriş, dört bölümden oluşmaktadır.

Girişte (s. 17-22); Dinler Tarihi disiplininin ortaya çıkışı, tarihî süreci, amacı, konusu, Yahudiliği, Hıristiyanlığı, İslâmiyet’i Dinler Tarihi açısından ele almanın gerekliliği konularına değinilmiştir.

Birinci Bölüm (s. 23-178); “*Yahudilik*” başlığını taşımakta olup bu bölümde Yahudiliğe ait temel kavramlar, Yahudiliğin kaynakları, Hz. Musa (a.s.) ve Yahudiliğin doğuşu, Hz. Musa’nın hayatı, peygamberliği ve Mısır’a dönmesi, Firavun’a olan ilahî daveti ve İsrailoğullarını Mısır’dan çıkarması, şeriatı ve On Emir, Yahudiliğin yazılı kutsal metinleri, Yahudi amentüleri, Tora esash kitabî iman bilgileri, Yahudilikte ahlakî emirler ve yasaklar, Yahudiliğin diğer dinlere bakışı gibi konular bu bölümde ele alınan başlıca konulardır.

Yazar, bu bölümde Yahudiliği; daha çok inanç ve ibadet ilkeleri açısından incelemiş, bu incelemede bu dini kendi öz kaynağından yani Kutsal Metinlerden örneklendirerek ele almıştır.

İkinci Bölümde (s. 179-486); “*Hıristiyanlık*” başlığı altında Hıristiyanlığa ait temel kavramlar, Hıristiyanlığın kaynakları, Hz. İsa (a.s.) ve Hıristiyanlığın doğuşu, İsa’nın hayatı, peygamberliği, yazılı kutsal kaynak olarak İncil, Pavlus ve mektupları, İncillerin eleştirisi, Hıristiyanlıkta teslis inancı, Hıristiyanlıkta peygamberlik ve kutsal kitap inancı, Mesih’in ikinci gelişi ve kıyamet, Hıristiyanlıkta namaz ve dua, oruç, zekât, hac, kurban gibi ibadet şekilleri gibi konular bu bölümde üzerinde durulan konulardır.

Bu bölümde önemine binaen Hristiyanlıktaki “Teslis İnancına” değinmek istiyoruz.

Teslis İnancı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak ifade edilen Tanrı'nın üçlü birliğini tanımlayan bir inanç sistemi olup Hristiyanlık akidesinin temelini oluşturmaktadır. Buna göre teslis; İsa'nın Tanrı ile aynı özü/cevheri taşıyan tanrısal bir şahsiyet olduğuna iman etmektir. Nitekim Hristiyanların büyük çoğunluğu tanrılık kavramının Baba, Oğul ve Kutsal Ruh şeklinde açıklanan ilahî nitelikteki üç varlıktan/shahıstan oluştuğu fikrini benimseyip tasdik etmektedir.

Yazar, teslis inancının tarihsel süreci için şunları söylemektedir: “Hz. İsa'dan sonra Hristiyanlığı yayma ve tebliğ işini havariler üstlenmişti. Onların faaliyetleriyle özellikle de Ortadoğu'daki Kudüs, Antakya, Urfa gibi merkezlerde Hristiyan olanların birçoğu havarilerin akidesi gibi tevhidci bir imana sahiptiler. Onlar için tek Tanrı inancı, yabancı bir inanç değildi. Çünkü bu bölge, peygamberlerin zühur ettiği bir bölgeydi. Ancak o günlere Yunan-Roma putperestliğinin ve Roma siyasetinin hâkim olduğu başta Mısır'daki İskenderiye, Yunanistan, İtalya ve Anadolu gibi bölgelerde yeni taraftarlar bulunca tek Tanrı inancına yabancı olan ve putperestlikten dönme Hristiyanlar, eski inançlarının da tesiriyle daha sonra adına ‘teslis’ diyecekleri yeni bir Hristiyanlık inancı oluşturmaya başladılar” (s. 275 vd).

Yine yazar, Teslis İnancı ile ilgili olarak Aziz Pavlus'un bu inancın oluşmasındaki rolüne değinmiş, onun Allah'a “Baba”, Hz. İsa'ya “Tanrı'nın Oğlu” diyerek Teslis İnancının altyapısını oluşturduğuna dikkat çekmiştir (s. 282).

Üçüncü Bölümde (s. 487-664); “İslâm” başlığı ile din kavramının semantik ve etimolojik analizi yapılmış, İslâm'ın en son ve hak din olduğu vurgulanmış, Kur'an'ın Allah'ın koruması altında olan, en son, evrensel ve makul bir kitap olduğu belirtilmiş, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hayatı, peygamberliği, hicreti, vefatı, Tevrat ve İncil'de isminin anılması, İslâm'ın temel kaynaklarının Kur'an ve Sünnet olduğu, İslâm'da iman esasları ve ibadetler, kutsal günler ve bayramlar, Ehl-i Sünnet, Şiilik ve alt kolları, Yezidilik, Haricilik, Mürcie, Mutezile, Vehhabilik, Bahailik, Ahmediyye (Kadıyânilik) mezhepleri ve bunlar arasındaki farklar, Kur'an'ın diğer dinlerin Kutsal Kitaplarını eleştirmesi gibi konular bu bölümde ele alıp incelenen konulardır.

Yine bu bölümde önemine binaen “İslâm'ın Kaynakları” başlığına değinmek istiyoruz. Yazar, burada İslâm'ın birincil kaynağı Kur'an'ın en son, hak ve evrensel bir Kutsal Metin/Kitap olduğuna dikkat çekerek bu Kutsal Kitab'ın kıyamete kadar Allah'ın koruması altında olduğuna vurgu yapmaktadır. İslâm'ın ikinci ve canlı kaynağı olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünneti hakkında bilgiler vermiş, Hz. Muhammed'in sünnetinin Kur'an'dan sonra İslâm dininin ikinci kaynağı ve Kur'an'ın ilk yorumu olduğuna dikkat çekerek sünnetin Hz. Muhammed'e peygamberlik görevi verilmesinden vefatına kadar devam eden süreçte Hz. Muhammed'in fiillerinin, sözlerinin ve davranışlarının bütünü olduğunu belirtmektedir (s. 535-551).

Dördüncü Bölümde (s. 665-696); “Karşılaştırma ve Değerlendirme” başlığı ile Yahudilik-Hristiyanlık-İslâm; temel kaynaklar, inanç ve ibadetler, dinî motifler ve din felsefesi açısından mukayese edilip değerlendirilmiştir.

Netice itibarıyla söylemek gerekirse çalışma; alanında yapılan ilk çalışmalardan olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, oldukça zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, yazarın konuyla ilgili özgün yorumları ve değerlendirmeleri, alanında yapılacak olan bilimsel çalışmalara ciddi bir literatür katkısı sunması gibi nedenlerle konuyla ilgilenen akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru özelliği taşımaktadır.